

Hoofdrol voor Oldambtster landarbeiders in geschiedeniscriptie

WCA
27.9.86

„Dat was mooi toen, jong. Van Drenthe en overal kwamen die onderkruipers vandaan hè. Die gaven ze f7,50 in het uur; toen was er wèl geld. Och jong, wat hadden we soms lol. Eén keer ging ik naar 't dorp en toen lag die grote wagen vol koren ondersteboven. Overal zag je omgevallen korenwagens. Studenten en alles hadden ze. Nou, die konden geen koren vlijen. Och, dat moest je zien. En wij maar lachen. We hebben ze wat beschimpt. Dat hoorde erbij hè.”

Dat is één van de herinneringen van een nu 82-jarige vrouw aan de landarbeidersstaking van 1929 in Oost-Groningen. Ze was toen 25 en woonde in Wedde. Haar verhaal geeft, samen met nog 55 interviews met andere vrouwen, een belangrijke aanvulling op het uit tal van andere bronnen beschikbare feitenmateriaal in een studie naar de ontwikkeling van de sociaal-economi-

sche positie van de landarbeiders in het Oldambt in de periode 1850 tot 1940.

De studie werd verricht door Tilly Uil, geboren in Finsterwolde en studente nieuwste geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze maakte gebruik van een betrekkelijk nieuwe vorm van geschiedschrijving, 'oral history', het gebruik maken van mondelinge overleveringen van ooggetuigen van historische gebeurtenissen.

Mondelinge geschiedenis geeft een extra dimensie aan historisch onderzoek. Mensen kunnen praten over hun ervaringen. Ze herinneren zich incidenten. Hun mening is vaak subjectief, en soms vervormd doordat het menselijk geheugen selectief is en bepaalde informatie bewust of onbewust wordt achtergehouden.

Maar ook subjectieve meningen kunnen een belangrijke aanvulling geven op bekende feiten.

„Over de ontwikkeling van de landbouw in het Oldambt is al veel geschreven”, constateert Tilly Uil. „Ook over de landarbeidersstaking in 1929 verschenen verschillende boeken. Maar wat in die geschiedschrijving ontbreekt is de rol van de vrouw. Van de vrouwen die op het land moesten werken om het karige loon van hun mannen aan te vullen, die hun stakende echtgenoten moesten opvangen en tegelijk hun gezinnen draaiende houden, en over de maatschappelijke verschillen in de diverse dorpen. Ik wilde weten wat de vrouwen vonden van het werk op het land, hoe ze de tegenstellingen ervaren tussen boeren en arbeiders en op welke wijze zij verandering probeerden te brengen in hun situatie.”

„Dat
komt
allemaal

op de

vrouw aan, meestal, hè?"

Een grote groep vrouwen
in het Oldambt bezig met
het binnenhalen van de oogst.

André Horlings

„De kinderen worden tijdens het binden reeds om 4.00 uur gebracht en 's avonds om 6.00 uur weer opgehaald." Dat zinnetje staat in de notulen van een vergadering in 1922 van de 'Crèche-Vereniging' in Beerta. De vereniging, die van 1921 tot 1925 heeft bestaan, was uniek in Oost-Groningen. Tussen eind april en half juni en daarna tussen half juli en half oktober konden de moeders er hun kleine kinderen kwijt, zodat zij een extra dagloontje konden verdienen op het land. Een absolute noodzaak, omdat het geld dat door vader werd binnengebracht meestal verre van toereikend was om het gezin draaiende te houden. Elders in het Oldambt moesten de vrouwen zelf de oppas regelen.

Toch heeft de creche in Beerta het maar vier jaar uitgehouden, zo blijkt uit de doctoraalscriptie van Tilly Uil, „Tussen oogst en kroost", waarin ze de ontwikkeling beschrijft van de sociaal-economische positie van de landarbeidsters in het Oldambt tussen 1850 en 1940. „Je was 's avonds om zeven uur vrij. Het was bedroefd, want dan moest je eerst nog helemaal (naar de crèche) heen, dat kind ophalen", herinnert een nu 86-jarige landarbeidster uit Midwolda zich. Er was geen geschikt lokaal beschikbaar, dus werden de kinderen steeds weer naar andere adressen gebracht. De vrouwen die de oppas verzorgden kregen per week drie gulden, plus 25 cent voor een niet-lopend en 15 cent voor een lopend kind. Bovendien konden de kinderen vaak ook thuis worden opgevangen, want vaak woonde, vooral in het begin van het huwelijk, jonge echtparen bij ouders of schoonouders in, zodat meestal wel een moeder, schoonmoeder of ander familielid beschikbaar was voor kinderopvang.

Veel vrouwen voelden zich be-

zwaard dat ze hun kinderen aan hun lot over moesten laten. „'t Gaf geen pas dat in een huishouden met vijf à zes kinderen de vrouw de hele dag aan het werk moest", zegt een 86-jarige vrouw uit Beerta. „Maar ja, 't moest. Er waren ja geen centen in huis."

Als gevolg van de landarbeid bleef er in veel gezinnen maar weinig tijd voor het huishouden over. In het voorjaar werkten de vrouwen tot twee uur 's middags. Daarna hadden ze nog wat tijd voor de was en andere huishoudelijke werkzaamheden. „Als je in huis kwam, dan lag het hele huishouden er. Dat vond ik wel het allerminste", zegt de 86-jarige Beertster vrouw. „Als je aan het binden ging was je tegen twee uur thuis. Ja, god, dan moest je alles nog doen. Er was geen bed opgemaakt, het varken moest eten hebben, de geit moest gemolken worden. Dat komt allemaal op de vrouw aan, meestal, hè?"

Tijdens de oogstperiode in de zomer moesten ze al om drie uur 's morgens opstaan. Ze kwamen dan pas tussen zeven en acht uur 's avonds weer thuis. Dan werd het eten van de vorige dag opgewarmd en moesten ze weer gauw naar bed. Alleen op zaterdag en zondag was er tijd om het huis schoon te maken en de was te doen.

Tilly Uil schetst in haar scriptie uitvoerig, hoe de sociaal-economische positie van de landarbeidsters zich tussen 1850 en 1940 ontwikkelde. Hun bijdrage aan het gezinsinkomen was, stelt ze vast, een dringende noodzaak. De lonen die de mannen op het land konden verdienen waren en bleven laag. „Mijn man was ook arbeider", zegt een 82-jarige vrouw uit Lethe. „Zo kwam het dat ik op 't land werkte. Toen moest ik ook wel een beetje verdienen, ja?"

Alleen landarbeidsters die waren getrouwd met mannen die elders hun geld verdienen konden zich permitteren zich minder vaak en korter op de arbeidsmarkt aan te bieden.

„Nee, dat wou mijn man niet hebben", vertelt een 77-jarige vrouw uit Scheemda, wiens echtgenoot bij een kwekerij werkte. „Later ben ik nog wel gaan aardappel rooien, maar hij vond dat niet goed. Hij vond het onzin. Dat hoefde niet."

Tot 1880 was het gebruikelijk, dat dienstbodes ook landarbeid verrichtten. Daarna bleef hun werk beperkt tot in en om de boerderij van de vaak rijke boer. Het werk op het land werd door knechten gedaan. Veel meisjes gingen al zeer jong, als twaalf- of dertienjarige, de deur uit om bij de boer te dienen. „Je moest wel" zegt een 83-jarige dienstbode uit Termunten. „De ouders konden ons niet altijd geven wat ons toekwam. Ik ben op de boerderij gekomen als kind, direkt van school af. Toen ben ik aan het dienen gegaan, dag en nacht, direkt op zo'n grote boerderij. Maar ja, 't was niet anders. We moesten wat verdienen hè?"

Het inkomen werd aan de ouders afgedragen. „Ik heb nooit geen centen gekregen", vertelt een 66-jarige vrouw uit Finsterwolde. „Wat er verdiend werd, was van de ouwelui. Je kreeg geen centen, ook niet als je diende. Als je je jaargeld kreeg, dan ging het naar je ouwelui."

NOODZAAK

De vraag naar vrouwenarbeid wisselde nogal in de onderzochte periode. Rond 1870 ging veel landarbeid verloren, omdat de verbouw van koolzaad in het Oldambt afnam. Tien jaar later nam de behoefte aan landarbeidsters weer toe, omdat werd overgeschakeld op de verbouw van karwij, suikerbieten en aardappelen. De werkzaamheden werden bovendien meer over het hele jaar verspreid. In de jaren dertig van deze eeuw waren er experimenten met de bloembollenteelt. Voor veel vrouwen betekende dat werk tot in midden november.

De vraag naar landarbeidsters was uiteraard afhankelijk van de behoefte. En van het feit dat vrou-

wenlonen lager waren. Het kwam voor dat vrouwen wel en mannen geen werk hadden. Dat was de bedoeling niet, vonden burgemeester en wethouders van Midwolda in 1923. Zij lieten een circulaire uitgaan waarin de landbouwers werd aangeraden mannen vòòr vrouwen in dienst te nemen. En ook veel mannen ervoerden het aanbod van vrouwen als een bedreiging. „Toen zei daar een man tegen mij: wat is 't verschrikkelijk", herinnert zich een 83-jarige Beertster. „Ik vroeg: wat bedoel je? Toen zei hij: „Er zijn nu zoveel jongens werkloos en jij moet op het land."

In 1937 kwam de minister van sociale zaken Romme met een wetsontwerp, dat arbeid door gehuwde vrouwen moest verbieden. „Naar natuurlijk bestel dient de man kostwinner van het gezin te zijn en heeft de vrouw tot taak de verzorging van het gezin. De vrouw wordt door haar beroepsbezigheden verhinderd de gezinsbelangen naar behoren te behartigen", stelde hij vast. Het verbod strekte zich uit over de gehele linie en zou ook gelden in landbouw en veeteelt.

Er was één uitzondering: een gehuwde vrouw mocht door blijven werken wanneer het anders niet mogelijk was een 'normaal arbeidsinkomen' te verdienen. Een normaal arbeidsinkomen was f 25 per week. De vrouwen in het Oldambt werden door die wet niet beschermd. Het inkomen van een arbeidersgezin in het Oldambt kwam immers nooit boven dat bedrag....

PLICHT

Vaak waren de gezinsleden van vaste en losse arbeiders al dan niet contractueel verplicht om voor de werkgever van de man te werken. „Mijn vader ging zichten", vertelt een 66-jarige vrouw uit Finsterwolde. „Toen mist ik mee aan het binden, al tyoen ik dertien jaar was, net van school af. M'n zuster was er ook bij, en nog een man. Als kind zijnde moest je altijd mee. En toen m'n

broer, die getrouwd was, suikerbieten had aangenomen moest ik met hem mee, ik en zijn vrouw, met z'n drieën."

Toch wordt die plicht om al zeer jong mee te helpen op het land door verschillende vrouwen niet negatief beoordeeld. Ze voelen een zekere trots, vanwege de prestaties die werden verricht. „Ik wou dat binden ook leren", zegt dezelfde vrouw. „Ik zat maar steeds: ik wil bij blijven, binden, ophokken en aanharken. „Kind", zei vader, „Dat kun je niet." Maar om zeven uur was ik nog bij, om negen uur ook en om twaalf uur nòg. De hele dag ben ik bij geweest. Toen kon ik alles. Je moet doorzetten. Je moet willen."

Een 82-jarige vrouw uit Scheemda vertelt: „Ik moest ook mee aardappelrooien. En toen dacht m'n moeder dat ik 't nog niet kon doen voor volle man, tegen vrouwen oprooien. Ik moest maar mee voor halve man. Maar ik had er geen moeite mee. We waren altijd op het land, vanaf dat je lopen kon. En toen ben ik al meegegaan als volle man."

Een 82-jarige vrouw uit Nieuwolda herinnert zich het plezier onder de groep vrouwen die op het land aan het werk waren. „Als we aan het wieden waren, met een stuk of wat vrouwen, dan zongen we als een lijster. Och, dan had je zo'n lol. Wieden was niet zo heel zwaar."

VERSCHILLEN

Tijdens de gesprekken met de landarbeidsters kwamen de maatschappelijke verschillen tussen de diverse dorpen soms duidelijk aan de orde. Een 77-jarige vrouw uit Scheemda vertelt: „In Finsterwolde waren het kwade mensen. Weet je waar het van gekomen is dat ze communist waren? Dat zei mijn man zijn baas altijd: het is de schuld van de boeren. Die laten ze verrekken. En dat was ook zo. Hier was het niet zo erg. Hier waren meer gereformeerde boeren, dat was heel anders."

Een 76-jarige vrouw uit Oostwold heeft goede herinneringen aan haar

'dienst'. „Zo druk was het daar niet. W. was een boer, die kwam van het Hogeland. Die waren anders dan de boeren hier, veel menselijker. De boeren die hier waren, waren veel voornameer eigenlijk. Daar was je meid en daar bleef je meid. Maar bij W. moest je 's morgens al in de kamer zitten, even koffie of thee drinken. Daar ben ik met plezier geweest."

POLITIEK

In de jaren twintig ontwikkelden de linkse partijen veel activiteiten in Oost-Groningen. Met name communistische en socialistische politici hielden spreekbeurten en trokken vele landarbeiders aan, die zich meer en meer bewust werden van hun ondergeschikte positie.

Een 74-jarige vrouw uit Beerta weet nog goed dat haar boer haar verbod om politieke vergaderingen te bezoeken. „Toen ik diende waren hier ook sprekers. Daar mocht ik niet heen. Dat wou die boer niet hebben."

Soms hadden de mannen een extra zetje van de vrouw nodig om politiek bewust te worden. Onder de geïnterviewde vrouwen zeiden er verschillende: „Ik jutte mijn man wel op om naar die sprekers te gaan. Ik was wat dat betreft politieker dan hij. Dat zit in je."

Van de 56 vrouwen die werden geïnterviewd wisten er vijftig informatie te verschaffen over de landarbeidersstaking van 1929, die op 1 mei in het gehele Oldambt begon en in Finsterwolde tot half november duurde. Zestien van de vrouwen stakten zelf mee. Sommigen stelden dat je als vrouw achter je man moest staan en dus mee moest doen. Anderen geven aan dat de sociale controle erg groot was: „We wilden geen onderkruiper zijn. Dan gingen ze met potdeksels achter je aan. Dan moest je je doodschamen." Een enkele vrouw kijkt met veel genoegen op de staking terug: „Dat was mooi man, ik hoefde niks te doen. Ik had een dik lijf (was zwanger), ik kon in

de zon zitten. En we konden 't geld (uit de stakingskas) zo halen. Nou ja, geld, we konden ons redden."

Soms was meestaken onmogelijk. Een 73-jarige dienstbode uit Beerta vertelt: „De stakers wilden ons wichter ook liever niet bij de boer hebben. Maar ja, ik moest dat wel doen, zodat mijn ouders, vaste arbeidskrachten, daar konden blijven wonen." Doorwerken was overigens niet zonder risico: „Mijn man werkte wel, dat was gevaarlijk. Die Finsterwolders wilden hem wel wat doen."

Uit het hele land werden werkwiligen geronseld. De komst van dergelijke 'onderkruipers' veroorzaakte op 28 mei een rel in Finsterwolde, waarbij de marechausee de dertigjarige groentenventer Eltjo Siemens doodde en twee mensen gewond raakten. Een 71-jarige landarbeidster uit Finsterwolde herinnert zich nog goed hoe zulke werkwiligen werden behandeld: „Ik was toen veertien jaar. En als die onderkruipers dan kwamen, dan haalden ze hen onder politiebewaking van het land en zo werden ze ook naar het land gebracht. Wij, als opstanders brachten ze dan naar huis toe. Met veel lawaai erbij."

De afloop van de staking heeft veel kwaad zeer veroorzaakt. „Ik ben nog zes weken bij de boer weg geweest, maar het heeft niets geholpen", zegt een 87-jarige dienstbode uit Beerta. „We konden met hangende pootjes weer terug." Een 72-jarige vrouw uit Bellingwolde verwijst de 'moderne landarbeidersbond dubbel spel: „Op een gegeven moment zei iemand van die bond: we moeten ophouden, het koren is onder dak. Nou, die is omgekocht. Hij had later een boerderijtje op Westervolde."

Op 10 april 1987 zal in Beerta een boekje worden gepresenteerd, waarin de interviews met de 56 Oldambtster vrouwen zijn gebundeld. De scriptie kan worden besteld bij Tilly Uil, tel. (050) 136325. Hij kost, incl. verzendkosten, f 17.